Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 38 (11236) | 1980 чылдың февраль 14, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

УЛАМ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР

ОНГУ беш чылдың доозукчу чылы, ленинчи ёзу-биле шалыпчы ажылдың чылы—1980 чылды республиканың ажылчы чоннары күш-ажылчы тура-сорук-биле бедик көдүрлүүшкүнүүр эгелээн. Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын организастап чорударынга культура болгаш уран чүүл албан черлери боттарының тодаргай үлүг-хуузун киирип келген. Кызыл-булун, клуб, Культура бажыңы, библиотека бүрүзү ажыл-чорудулганы хүннүң чугула айтырыгларын шиитпирлээринче угландырган. Политмассалыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылда кол черни В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл оюнга белеткел ээлеп турар.

РСФСР-ниң Дээди Совединге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединге база чер-чер Советтеринге соңгулдаларга уткуштур улуг ажылды культура албан черлерин бо хүннерде чорудуп турарлар. Черчерде партия организацияларының дорт удуртулгазы-биле культура албан черлерин өске хөй-ниити организациялары-биле кады тускай планнар ёзугаар ажылдап турар. Чоннуң чурттап турар черниң аайы-биле политмассалыг ажылдарны калбартпышаан, клубтарга, культура бажыңнарынга «Соңгулдадан соңгулда чедир» деп темалыг кежээлер, күш-ажылдың мурнакчылары болгаш хоочуннар-биле ужуражыышкынар, совет демократия дугайында лекция, беседалар, аныяк соңгукчуларга тураскаакткан хемчеглерни хөйү-биле эрттирип турар. Бай-Тайганың Кара-Хөл, Каа-Хемниң Сарыг-Сеп, Чөөн-Хемчиктиң Чадаана культура бажыңнарынга болгулаан «Соңгулдадан соңгулда чедир» деп кежээлер солун эрткен.

1980 чыл улусчу чогаадылганың ийиги Бүгүэвилел фестивалының эгелээр чылы. Республиканың культура албан черлеринде аңаа белеткел чоруп турар. Бот-тывынгыр уран чүүлдүң аңгы-аңгы жанрларын сайзырадыры, хөй сайныр кижилерни олче хандырары чугула. Ынчангаш амгы хүннерде чер-черде эртип турар агитквартадлар концерттерин бедик организастыг чорудуп, уран талантылыгларны оон шилип тывары негеттинип турар. Культура албан черлеринде бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмнериниң доктаамал ажылдаарын чедип алыр. Ыры-инструменталдыг ансамбльдерни, чурумалдыг уран чүүл талазы-биле, бал танцыларының бөлгүмнерин көвүдеди тургузары, ол ышкаш чамдык черлерге академиктиг ниити ыр бөлүктерин тургузарын оралдажыр болза эки.

Бот-тывынгыр улусчу чогаадылга талазы-биле республиканың эртем-методиктиг төвү культура албан черлериниң ажылының арга-хевирлерин улам сайзырангайжыдар, уран чүүл коллективтеринге методиктиг дузаны көргүзерин чедип алыр тус-тус конкурстарны, көрүлделерни чер-черге организастаарын экижидер ужурлуг.

Февраль 15—17 хүнниринде Кызылга улусчу театрларның көрүлдези эртер. Мооң мурнунда тус-тус зоналар аайы-биле эрткен көрүлделерниң тиилекчилери боттарының талантызын көргүзүп, уран-чечен мергежил талазы-биле чедиишкиннерин түнээрлер. Улусчу театрлар болгаш тус-тус шии коллективтери сөөлгү үеде көскү ажылдарны чоруткан дээрзи тодаргай. Чүгле улуг улустарның эвес, харын бичии уругларның шии коллективтери база тыптып келгилээн. Бо талазы-биле Кызыл-Мажалыктың, Эрги-Барлыктың улусчу театрларын адап болур. Олар школачыларның шии бөлгүмнерин тургускаш, зона көрүлдезинге киириштиргери. Оларның эки үлегерин өске культура албан черлери эдерер болза эки.

Аныяк көрүкчүнүң Кызылда улусчу театры тургустунгандан бээр он беш чыл эрткен. Бо аразында ук коллектив бижыгып, аңгы-аңгы чогаалдарны репертуарынга шилип ап турар апарган. Республика көрүлдезинге олар Б. Васильевтиң «Мында дан хаяалары ыржым» деп шиизин ойнаар. Зона көрүлделеринге шылгараан Туранның, Кызыл-Мажалыктың, Тоора-Хемнин, Чадаананың, Хандагайтының, Мугур-Аксының, Сарыг-Септиң, Кызыл районнуң улусчу театрлары, О. Шынаанын шии коллективи аңгы-аңгы шиилер-биле көрүлдеге кирижир. Улусчу театрларның репертуары мооң мурнунда көрүлделерге бодаарга черле байлакшаанын демдеглеп болур. Репертуарда амгы үениң темазы көскү чернии ээлеп турар. Совет драматургтар Б. Васильев, Э. Брагинский болгаш Э. Рязанов база Ц. Шагжин олар-биле чергелештир республика иштинден чогаалчылар К. Кудажы, А. Емельянов болгаш аныяк автор Ч. Ондарның шиилери тус-тус коллективтерниң репертуарында кирип турар.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалында айыттынган сорулгаларга дүүштүр культура албан черлериниң ажылын улам сайзырангайжыдары, ажылчы чоннарның эстетиктиг болгаш мөзү-шынар талазы-биле кижизидилгезинге оларның ролюн бедидери чугула айтырыг болуп артпышаан. Кол чүүл—ажылдың шынары болгаш оон дээштии. Культура албан черлериниң ажылдакчылары боттарының хүн бүрү ажылынга ук лозуннуу удуртулга болдурарын чедип алыр. Партия комитеттери, көдээ Советтер культура одагларының ажылын тодаргай удуртуп, бүгү талалыг дузаны доктаамал-көргүзер ужурлуг.

БЕДИК ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

ФЕВРАЛЬ
24
СОВЕТТЕРГЕ СОҢГУЛДАЛАР ХҮНҮ

Сарыг-Сеп

РСФСР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Кызылдың № 940 соңгулда округундан депутатка кандидат, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Михаил Кәзевич Мендуме-биле Таңды районнуң соңгукчуларының ужуражыышкын хуралы район төвүнге болган.

Ужуражылга хуралын СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары В. В. Дунаевский ажыткан.

Трибунада депутаттың кандидадының бүзүреттирген кижизи— улус депутаттарының Таңды район Соведниин күүскомунуң даргазы Т. С. Тюлүш. Эрткен соңгулдадан бо соңгулдага чедир районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезини чугаалаан, депутатка кандидаттың намдарын, ажыл-чорудулгазын хуралдың киржикчилеринге таныштырып, соңгулдалар хүнүнде төлептиг кандидат дээш бадылаашкынынарын бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Кыйгырыгны «Коммунизмниң херели» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири О. Ш. Шаравии, Бай-Хаак ортумак школазының кижизидилге талазы-биле өөредилге эргелекчизи Т. С. Золотухина, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Алаак сүт-бараан фермазының эргелекчизи З. Г. Дуриова болгаш өскелер-даа деткип, депутаттың кандидадынга чагыгларны бергеннер.

РСФСР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат М. К. Мендуме харыы сөс алгаш, бедик бүзүрел дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илерегйлээн.

* * *

Кызыл

Кызылда күрүнеин педагогика институдунуң хурээлаар залынга соңгукчулар чыглып келгеи. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат, СЭКП обкомунуң ниити килдис эргелекчизи А. А. Ромашов, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединге депутаттарга кандидаттар ВЛКСМ Кызыл хооркомунуң бирги секретары К. Д. Сангы-Бадра, хоорайның амыдырал хандырылга комбинединиң ажылчыны Н. И. Герасимова, «Тывашвейбыт» каттыжыышкынының даараныкчызы А. К. Ерина, республиканың ниитиги херектер министрииниң оралакчызы О. Е. Ондар оваарбиле соңгукчуларның ужуражылга хуралы болгаи.

Соңгукчулар депутаттарның кандидаттарынга чагыгларны бергеннер.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулда талазы-биле Рабочаяның № 20 соңгулда округундан депутатка кандидат Москваның Күрцирииниин артизи В. Б. Оскал-оол-биле соңгукчуларның ужуражылгазы найысылалдың № 1 көдээ профтехучилищеиин залынга болган.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Тыва АССР-ниң культура министрииниң оралакчызы А. Ф. Емельянов совет соңгулда системазының дугайында чугаалаан, кандидаттың допчу намдарын соңгукчуларга таныштырган. Чоннуң төлептиг оглу Владимир Базыр-оолович Оскал-оол дээш чаңгыс кижи дег балылаашкынын бээринче соңгукчуларны ол кыйгырган.

Ужуражылга хуралынга чүве чугаалааннар депутатка кандидатка чагыгларын бергеи. Депутатка кандидат В. Б. Оскал-оол сөс алгаш, улуг идегелди көргүскеии дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илереткеш, чоннуң хереэ дээш шудурду ажылдаарын бүзүреткен.

* * *

Кызыл хоорай Совединге соңгулда талазы-биле № 117 соңгулда округундан депутатка кандидат Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку-биле соңгукчуларның ужуражылгазы база аңаа эрткен.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи—республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының директору А. Давыдова кандидаттың намдары, ажыл-чорудулгазыбиле таныштырган.

Депутатка кандидат Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку соңгукчуларның бүзүрелин бадыткаарыбиле эки ажылдаарын чугаалаан.

Чадаана

Чадаананың Чөөн № 53 соңгулда округунуң соңгукчуларының Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак-биле ужуражыышкын хуралы СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң хуралдаар залынга болган.

Депутатка кандидат-биле ужуражылга хуралын улус депутаттарының Чадаана хоорай Соведииин күүском даргазы К. М. Ак-кыс ажыткан.

Депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи — Чадаананың суггарылга системазының начальниги К. К. Бай-Кара депутатка кандидаттың допчу намдары, ажыл-чорудулгазы-биле чылгааннарны таныштырган, соңгулдалар хүнүнде төлептиг кандидат дээш бадылаашкынынарын - бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Ол саналды районнуң коммунал ажыл-агый черииин начальнигы Д. С. Ооржак, № 363 КМК-да партком секретары Г. Д. Будинцев, Чадаананың суггарылга системазының суггатчызы Д. Д. Монгуш болгаш өскелер-даа деткивишаан, депутаттың кандидадынга чагыгларны бергеннер.

Ужуражылга хуралынга Д. К. Ооржак сөс алгаш, бедик бүзүрел дээш соңгукчуларга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Хөнделецниң № 50 соңгулда округунуң соңгукчуларының Тыва АССР-ниң Дээди Совединге депутатка кандидат, СЭКП обкомунуң администратнвтиг органнар киллзиинин эргедекчизи В. Д. Дорун-оолбиле ужуражыышкын хуралы болган.

Ужуражылга хуралын Хөнделең көдээ Соведиинң күүскомунуң даргазы А. К. Күжүгет ажыткаш, депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизинге сөс берген. Т. Т. Көкей депутатка кандидаттың намдарын чыылганнар таныштырган.

Суурнуң херээжеиннер төвүлелиниң даргазы С. Н. Менова, Хөнделең школазының башкызы К. Ш. Күжүгет болгаш оондза өскелер соңгукчуларның мурнуидан депутаттың кандидадынга чагыгларны киргеннер.

* * *

Республиканың тудуг трестериниң керээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдарын кылып турар организацияларыидан «Востоксантехмонтаж», «Сибтехмонтаж» трестериниң Кызылда участоктары болгаш көжүп чоруур механизастаттынган колонналары үлетпүр, чурттапга болгаш социал-культура тудугларын кылырынга боттарының көскү үлүүн киирип турар. Онгу беш чылдың сөөлгү чылын бо организациялар эки эгелээн. Ол дугайын 1980 чылдың январьиың түнелдери көргүзүп турар. Чижээ, «Востоксантехмонтажтың» көжүп чоруур мехколонназының коллективи 95 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын эрткен айда кылыр тургаш, ажыр күүсеткен.

Колоннаның бригадаларының аразында социалистиг чарышка Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу О. Н. Монгушка удурткан монтажчылар бригадазы мурнуку олуругга чоруп турар. Бригаданың республика найысылалында ажыглалда киирген тудугларында кылган канализация системаларын күүүне комиссиязы чүгле «эки» деп демдек-биле хүлээп ап турар. Ону бригада кежигүннери профессиоиал мергежилин бедидип, мурнакчы дуржулганы иептередип тургаш чедип алган. Коллективте беш чылдың шалыпчылары хөй. Олар В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чылынга уткуштур хуудa 5 чыл планын күүседир хүлээлгени алган, шалыпчы ёзу-биле ажылдап турарлар. Оларның бирээзи газоэлектросварщик Н. Монгуш бо чылдың январьда база-ла мурнакчы ажылдап, чарыштың тиилекчизи боон турар. Оон портредин «Востоксантехмонтаж» трестиң Красноярскиде Хүндүлел самбыразында киирген. Ону ооң эш-өөрү болдуның херээнии ёзулуг мастери деп мактап тураилар. Ол болдуның коллективинде аныяктарның дагдыныкчызы хүлээлгезин база эки күүседип, байлак дуржулгазын оларга күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Бо хүннерде ол Кызылдың № 4 профтехучилищезиниң сургууларының практиктиг ажылдарын удуртуп турар.

ЧУРУКТА: газоэлектросварщик Н. Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Соңгукчуларның Н. А. ТИХОНОВ-биле ужуражыышкыны

Онгу беш чыл коммунистиг тургузуушкуунуң чыл демдеглелинге хөй санныг чайынналчак, үттүндурбас арынналры киир бижээн. Оон социал-экономиктиг программазын чедиишкинниг доозары бистиң кижи бүрүзүнүң канчаар ажылдап турарывыстан хамааржыр деп Ленинградтың Обухово соңгулда округунга РСФСР-ниң Дээди Совединге депутаттың кандидады, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы Николай Александрович Тихонов-биле февраль 12-де ужуражыышкынга онзалап демдеглээн.

Хуралдың президиумунга СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов, партия болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, сураглыг будүрүлгечилер, эртеминиг база культураның ажылдакчылары олурушкан.

Чыылганнар эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ниң Политбюрозу составтыг хүндүлүг президиумну улуг соруктуң киришкин-биле соңгааннар.

Ленинградчылар партияның планнарын амыдырала шалыпчы күш-ажыл-биле боттандырып, В. И. Ленииниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 110 чыл оюн социалистиг чарышка чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр деп долу шиитпирлиглер. Ол дугайын депутатка кандидаттың бүзүреттирген кижизи, В. И. Ленин аттыг «Невский завод» каттыжыышкынының хоюглакчызы Е. Н. Федотов, Нефтехимиктиг чорудулгаларның Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы В. М. Гаврилова, «Пролетарский завод» эртем-будүрүлге каттыжыышкынының парткомунуң секретары О. В. Блинов болгаш өскелер-даа чугаалааннар.

Соңгукчуларга чылыг-биле уткткан Н. А. Тихонов чүве чугаалаан.

Бистиң партиявыстың болгаш күрүневистиң гениалдыг үндезилекчизи Владимир Ильич Ленииниң ады-биле адаан хоорайның ажылчы чоннарындан Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Соведииниң депутадынга кандидат болуру улуг алдар болгаш бедик бүзүрел болур деп, ол чугаалаан.

Хуралга чүве чугаалаан улустуң саналдары төрээн ленинчи партияга, ооң штавы—шынчы ленинчи, партияның болгаш улустуң шыгарангай удуртукчузу, СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке баштаткан СЭКП ТК-ниң Политбюрозунга ханы өөрүп четтириишкин-биле долдунган деп, оратор демдеглээн. Бистиң партиявыста болгаш улузувуста Леонид Ильичиии мерген угааны болгаш алызын билири дээш, совет кижилериниң күш-ажылынга база амыдыралынга хамаарышкан бүгү үүлдерге оиза кичээнгейлии, коммунистиг тургузуушкуунуң соруглгаларын шиитпирлээринче коммунистерии, бүгү ажылчы чоннарны соруук киирип болгаш организастап биларн дээш, тайбың дээш ооң могаг чок демисели дээш хүндүлеп турар болгаш шнак.

СЭКП-ниң XXV съездиниң соонда эрткен чылдарның дургузунда чуртка ажылагый тургузуушкуунуга ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруунуң денелии бедидер талазы-биле, культураны хөгжүдеринге кончуг улуг тургузукчу ажылды кылган деп, ооң шиай оратор чугаалаан. Совет Эвилелиниң делегейдеи туружу быжыккан, тайбыңныг, социал депшилгениг болгаш демократияның тук тудукчузу болур ат-алдары өскеи.

Бистиң Төрээн чуртувус улуг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг, күчүлүг, байлак бойдус курлавырларлыг. Продукцияның хөй, санныг чугула хевирлерии, ооң иштинде нефть, хөмүр-даш, шөй, кан, демир рудазын, кокс, цемент, тракторлар, минералдыг чемишчилгелер, тепловозтар, дүк пестер, хөм идиктер будүрер талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар.

Чурттуң экономиказын хөгжүдеринге чедиишкиннер болза улустуң амыдыралының денелии улам ынай бедидеринче, совет кижилериң материалдыг база угаан-бодал херегледдерии улам-на долузубиле хандырарынче партияның шудургузу-биле чорудуп турар угланышкынының үндезинии болур. Уруглар дугайында, оларның кадыкшылыының болгаш кижизидилгезиниң дугайында сагыш салышкын совет кижилериң амыдыралының денелии бедидер талазы-биле хемчегларииң аразында оиза черии ээлеп турар деп, Н. А. Тихонов демдеглээн.

СЭКП ТК-ниң ноябрь (1979 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң үнүп турар сорулгаларга депутатка кандидат делгерецгейи-биле доктаагаи. Улус ажыл-агыйының кол айтырыгларының бирээзи болза будүрүп үндүрүп турар продукцияның шынарын бедидери болур деп, ол онзалап демдеглээн. Мында күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң, материалдыг курлавырларны камнаарының, улустуң амыдырал-денелии улам ынай бедидерии ханды-рарының улуг курлавырлары бар.

Перспективтиг энергетика программазын ажылдап кылыры оиза чутула херек болур. Чугаа болза одалга-энергетика балансынын экижидериниң, электростанцияларда ажыглап турар нефтиниң үлүүн кызырарының, атомнуг энергетиканы хөгжүдериниң темпилерии бедидериин, Экибастуз тун, Канск-Ачинскиниң болгаш Кузнецкиниң одалга-энергетика комплекстерин шиигүзедип алырын дүргедедириниң, хөй энергия чарыгдаар эргижирей берген дериг-хереселлерии солуурунуң, энергия камнаар технологияны калбаа-биле ажыглаарының, бажыңнарның чылыг камнаарын бедидериниң дугайында бооп турар.

Күрүнеиин план чурумун шиитпирлии-биле бедидерии, кызыы эрге-ажыын хараар болгаш чер-чурт тырттыжар чорукту чок кылырын, будүрүлге база каттыжыышкыи бүрүзүнүң керээлиг хүлээлгелерии чайгылыш чоккa чорудуп, тургустуиуп келген байдалды ылаптыы-биле база бүгү тала-биле үнелеп көрүп, совет кижилериин тайбың чурттагазын хандырар дээш, Төрээн чурттуң камгалал күчүзүн бижыглаар дээш эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерии кылып, чавырлыышкыныи болгаи тайбыңныг бижыглаарының хереэнге ханы бердингенин көргүзүп турар деп, Н. А. Тихонов онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Социалистиг интернационализмниң тугунуң адаа-биле

ВАРШАВА. Польша коммунистериниң VIII съездизи ажылын уламчылап турар. Миллион-миллион коммунистер партияның айтыышкынарын шалыпчы ажыл-ижи-биле амыдыралга боттандырар деп долу шиитпирлиг болуп турарын делегаттар онзалап демдеглеп турар.

ПКАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, партияның Катовице воеводство комитединиң бирги секретары З. Грудзень Силезияның экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайын чугаалаан. Экономиканы хөгжүдеринче, акы-дуңма партиялар-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле кады ажыллажылганы бижыглаарынче ПКАП-тың программа болур угланышкынын оратор деткээн.

Лодзиден пос-тазвычы Я. Залевская, Варшава университединиң ректору З. Рыбицкий, санал берген өске-даа делегаттар ПКАП ТК-ниң Бирги секретары Э. Герекпиң ылеткелинде тодаргайлаттынган ПКАП-тың чиигине шугумун чүүлдүгзүнгеи.

СЭКП-ниң делегациязының баштыны, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары эш М. А. Суслов съездиниң ажылының ийиги хүнүнде аңаа чүве чугаалаан, ону делегаттар болгаш аалчылар чылыы-биле уткаан.

СЭКП ТК-ниң өмүнээзинден, 17 миллион совет коммунистерден болгаш бүгү совет улустан ПКАП-тың VIII съездизиниң делегаттарынга, акы-дуңма Польшаның бүгү коммунистеринге болгаш ажылчы чоннарынга изиг байырны ол дамчыткан.

СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежиев силерге болдуның чүректиг ханызындан байырын база силериниң съездиигерии ажылы долу чедиишкиннер болзун деп күзээшкиннерии дамчыдарын дилээн, эргим өөнүктер, деп М. А. Суслов чугаалаан.

Чеден чылдарда партияның хөй талалыг ажыл-чорудулгазын делгерекгей көргүскеи ПКАП ТК-ниң ылеткелин улуг сонуургал-биле дыиадывыс. ПКАП-тың VI болгаш VII съездилериниң төлевилээн программазын күүсеглишаан, польша ажылчын ажыл, таразычыиар, интеллигенция экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүлдезиниин бүгү эң чугула угланышкынназы-биле боттарының социалистиг төрээн чүртүи дыка бурунгаарладыр аргалыг болган. Ону ПКАП-тың, ооң Төп Комитединиң политиказының эң чугула түнелии кылдыр көрүп турар бис.

Бистиң партияларывыстың болгаш улустарывыстың интеризиоиалчы эп-сеткил каттыштырылгазы Польшаның, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чүрттарының хөгжүлдезиигe алызындан үнелеп четтиннес ужур-дузалыг. Бистиң акы-дуңма эвилелиивис болгаш бүгү талалыг демнииг хөделиишкиниивис бистерге соруук киришкиниин үндезини болуп, бистериид күштеривисти болгаш аргаларывысты улгаттырып турар.

Сөөлгү болуушкуннардан түнелди кылбаан, оларның аразында ханы холбааны демдеглевейн барып болбас деп, М. А. Суслов чугаалаан. Вьетнамга удур Кытаттың агрессиязы; НАТО-нуң боо-чепсекти база дагын эндере будүрериие угланган шиитпири; чепсектиг болүүглежишкиннерни белеткеи турары болгаш демократтыг Афганистаиче шүргүдүп турары; Совет Эвилелиндеи дуза дилээр кылдыр ол чүрттуң чазаан ооң албадалканы—бо бүгү чүүлдер тавырылга болган чүүл бүрү болуушкуиар эвес, харын чамгыс ниити чүвениң звеноларыдыр. Ол болуушкуннар хамаарышпас чорук, депшилге болгаш тайбың амыдырал дээш улустарның демиселивиниң өөрүлдезиниге бүгү аргалар-биле шаптыктаар дээн империализмниң болгаш реакциияның чүткүлү-биле төрүттүнгеи.

Келир үе болза, тайбың, демократия, национал хосталга болгаш социализм күштериниң идепкейиилеп, оларның хөделиишкиннериниң тодаргай угланышкыныыг болгаш чаңгыс эптиг болурундаи шиитпирлиг черге-биле хамаарыжыр. Делегейниң коммунистиг шимчээшкики ол херекке төлептиг үлүг-хуузуи кезээде киирип келгеи. Амгы харыысалгалыг үеде-даа ол болдуның төөгүлүг хүлээлгезии күүседип шыдарынга чигзинмейн барып болур.

Дэйии кыжанымга удур, тайбынны быжыглаар дээш, делегей ареназынга чөптүг чоруктуң тиилелгези дээш чайлыш чок демиселди улусчу Польша-биле, күүлүг социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чүрттары-биле кады чорудуп турарывыс ол фактыны бистиң партиявыс, совет улус бедии-биле үнелеп көрүп, М. А. Суслов түнелиинде чугаалаан. Бистиң чүрттарывыстың сырый каттыжыышкыны, тайбың, айыыл чок чорук болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү улустар-биле оларның сырый каттыжыышкыны. Чер кырынга быжыг болгаш чөптүг тайбынны хандырар төөгүлүг сорулганы шиитпирлээринiң үндезини болур.

Эш М. А. Сусловтуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыиаан болгаш үргулчулодлиг адыш часхаашкынары хөй удаа үзе киирип турган.

Хуралга даргалакчы космонавт М. Гермашевский СЭКПиин делегациязының баштыныига чүректиг ханызындан өөрүп четтиришкинии илергейлээн болгаш улуг совет улуска база Совет Эвилелиниң, Ленинчи Коммунистиг партиязынга, ооң Төп Комитединге, Польшаның болгаш ооң улузунуң улуг өөнүү, тайбыңныг хереэ дээш шылгараигай демиселчи—СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневке аңыдүмаяың байырын дамчыдарын дилээн.

Съезд ажылын уламчылап турар.

(СЭТА-ның тускай корр.).

ХӨЙ-НИИТИГЕ ДАЯНГАШ...

Партияның XXV съездизиниң социалистиг хоойлу-дүрүмүү быжыглаар болгаш кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселди күштелдирер талазы-биле айтыышкынарын партия болгаш совет органнар хөй-ниитиниң калбак киржилгези-биле үүткүлдүг боттандырып турар. Ол сорулганы боттандырары-биле база СЭКП обкомунуң 1976 чылдагы II пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле Тыва АССР-ниң иштики херектер органнары чогуур ажылдарны чорудуп турар.

Кылдыгын чамдык ажылдарның түнелинде кем-херек үүлгедиглеринең ниити саны 1976 чылдаазындан кызырылган. Арагалаашкынга болгаш социалистиг өөнүүнү оорлаар чоруккa удур демисел мурнукузундан элээн идепкейжээн.

Моон-биле кады эрге-чурумну быжыглаар айтырыг талазы-биле сорулгалар амдаа четпес болгаш эки-ле дээштиг эвес шиитпирлеттинип турарын демдеглээри чугула. Моон ужурунда хамаатыларның телептиг чоруунга, кадымга болгаш харын-даа амы-тыныга удур үүлгедиглер кызырыдайын турар, ол үүлгедиглерни колдуунда эзирик кижилер, ог-буле чөрүлдээлеринге кылыр чоруктар үргүлүлевишаан. Аар үржуктарлыг болуп турар оруктранспорт озал-ондактары хөй. Оларның кезик хирезин эзирик чолаачылар кылып турар. Мал оорлаар чоруктуң саны кызырылбаан. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарда хулиганнаар чоруккa удур демисел кошкак. Назы четпээнинерниң кем-херек үүлгедир чоруу Кызыл хоорайда, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хөй болуп артышаан турар.

СЭКП ТК-ниң «Корум-чурумну камгалаар талазы-биле ажылды эжиждерииң болгаш хоойлу-дүрүмүү хажыдар чорук-биле демиселди күштелдирииниң дугайында» докгаалы чаа күштерни болгаш аргаларны биске берип турар. Бо ажыл талазы-биле партия, күрүне, ажыл-агый органнарының, профэвилел, комсомол болгаш оске-даа хөй-ниити организацияларының ажыл-чорудулгазының үр хуусаада перспективазын барымдаалаан программазын үк доктаалда берип турар.

Төп Комитеттиң бо доктаалын боттандырарынга хөй чүүлдер иштики херектер органнарынга ажыл-чорудулгазындан хамаарыжыр. Кем-херек үүлгедиглерни узуткаарының нарын айтырыгларын шиитпирлээрииңе иштики херектер органнарының тургузуун эде көөрү болгаш оларның ажылының стилин болгаш методун бүгү деңнелдерге звеноларга чедир сайзырадыгайжыдары негеттинер. Ынчангаш эрге-чурум камгалаар органнар кем-херек үүлгедир чоруктарга удур эптеш чөк демиселди чорудар болгаш күш-ажылчы коллективтер-биле, хөй-ниити-биле харылзаазын улам калбартып, быжыглаар апаар.

СЭКП ТК-ниң доктаалын боттандырар сорулга-биле партия обкому эрткен чылдың октябрьда комплекстиг хемчегларииң планын бадылаан. Ол хемчегларге дүүштүр Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының партия активииниң хуралын, хоорай, районнарның иштики херектер органнарының болгаш албан черлериниң үдургукчуларының чөвүдел хуралын, министерствоның калбак коллегиязын эрттирген. Оларга иштики херектер органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган, министерство чогуур хемчегларииң планын ажылдап кылган.

Эрге-чурум хажыдыышкынарын болдурбазын баш удур сагындырарынче үлганы хемчегларииң кол утланыышкынын ол ажылдарны күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чүрттап турар черииниң аайы-биле күштелдирери болур үжурлуг деп ТК-ниң докгаалында демдеглеп турар. Шынап-ла бир эвес будурүлгелерде, организацияларда эш хуу суду, профилактика чөвүлели, улусчу дружина, херээженнер чөвүлели идепкейлиг ажылдап турар болза, ында ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагыллга-чуруму эки, планныг даалгалар чеднишкинниг күүсеттинип турар дээрзин практика көргүзүп турар.

Арагалаашкынга, хулиганнаашкынга, амыдыралга төлеп чок чорукка удур демиселдиң ажыктыг хевирлериниң бирээзи коллективтерде профилактика чөвүлелдерии болуп турар. Оларны коллективтиң администрациязы, партия организациязы, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кады тургузар. Оларның составынга үстүнде будурүлгелерде, организацияларда эш хуу суду, профилактика чөвүлели, улусчу дружина, херээженнер чөвүлели идепкейлиг ажылдап турар болза, ында ниитиниң болгаш күш-ажылдың сагыллга-чуруму эки, планныг даалгалар чеднишкинниг күүсеттинип турар дээрзин практика көргүзүп турар.

Арагалаашкынга, хулиганнаашкынга, амыдыралга төлеп чок чорукка удур демиселдиң ажыктыг хевирлериниң бирээзи коллективтерде профилактика чөвүлелдерии болуп турар. Оларны коллективтиң администрациязы, партия организациязы, профэвилел болгаш комсомол организацияларының кады тургузар. Оларның составынга үстүнде ылаңгыя баштайгы үеде чедирери чугула.

Чоннуң чүрттап турар черииниң аайы-биле профилактиктиг ажыл чорударынга бүгү күштерни каттыштырарының бир эки хевири корум-чурум камгалалыының хөй-ниити пунктулары болур. Республикада 50 пунктуларда 600 ажыг активчилер киржип турар. Оларда 541 дружиналар, 200 хире комсомолчу оперативтиг отрядтар быжыглатыгнан. Ол пунктулардан Кызылда № 3, Ак-Довуракта, Каа-Хемниң Ильинкада, Бии-Хемниң Аржаанда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээрде, Тандының Межегейде пунктуларның ажылы эки. Хөй-ниитичи пунктуларның ажылының дээштииниден 9 пунктуларның ылаңгыя баштайгы үеде чедирери чугула.

Чоннуң чүрттап турар черииниң аайы-биле профилактиктиг ажыл чорударынга бүгү күштерни каттыштырарының бир эки хевири корум-чурум камгалалыының хөй-ниити пунктулары болур. Республикада 50 пунктуларда 600 ажыг активчилер киржип турар. Оларда 541 дружиналар, 200 хире комсомолчу оперативтиг отрядтар быжыглатыгнан. Ол пунктулардан Кызылда № 3, Ак-Довуракта, Каа-Хемниң Ильинкада, Бии-Хемниң Аржаанда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээрде, Тандының Межегейде пунктуларның ажылы эки. Хөй-ниитичи пунктуларның ажылының дээштииниден 9 пунктуларның байдалын район санында ай бүрүзүнде анализтеп турар-ла болгай.

Республикада арага аймаан ижип турарының деңнели өске черлерден бедик. Эмнеткенниериниң саны немежип, эзирик кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылбайн турар. Оон-биле демисел суларап, бо талазы-биле Тандың, Бай-Тайга районнарның, Ак-Довурак хоорайның комиссиялары кошкак ажылдап, а Тожу районнуу шуут ажылдавайн келген. Арагачыларга удур хемчег алдын дээш милицияның чоруткан дыңнадыгларын херекке албас, харылавас чоруктар Бии-Хем, Тандың, Чөөн-Хемчик Барыын-Хемчик районнарда хөй болуп турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң республиканың бүгү малчыннарынга чагаазын бүгү черлерге чугаалажып көрген. Партия обкомунуң бюрозу оон түнелиин кылгаш, мал оорлаар болгаш самчыдаар чорукту болдурбас хемчегларни азырын чогуур министерстволарга, ведомстволарга сүмелээн болгай. ИЖК-ниң начальниктери малчыннарның биске хамаарыштырган шүүмүүлелдерин болгаш саналдарын кичээнгейге ап, бо талазы-биле бар четпестерии дарый чайладыр хемчегларни алыр ужурлуг.

Иштики херектер органнарының бүгү ажыл-чорудулгазын улам эжиждерииңе конгчуг таарымчалыг байдалдар тургустунган. Партия, совет органнарның, хөй-ниити организацияларының дузазынга болгаш деткимчезинге даянмышаан, ажыглаттынмайн турар курлавыларны болгаш аргаларны дилеп тып тургаш, иштики херектер органнары болгаш оларның ажылдакчылары ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш хөй-лу-дүрүм хажылар чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле улам бедик түңнелдерни чедип алыр ужурлуг.

С. ЧАКАР.
Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри, иштики херектер албанының генерал-майору.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

Ынчангаш эрге-чурум камгалаар органнар кем-херек үүлгедир чоруктарга удур эптеш чөк демиселди чорудар болгаш күш-ажылчы коллективтер-биле, хөй-ниити-биле харылзаазын улам калбартып, быжыглаар апаар.

СЭКП ТК-ниң доктаалын боттандырар сорулга-биле партия обкому эрткен чылдың октябрьда комплекстиг хемчегларниң планын бадылаан. Ол хемчегларге дүүштүр Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ажылдакчыларының партия активииниң хуралын, хоорай, районнарның иштики херектер органнарының болгаш албан черлериниң үдургукчуларының чөвүдел хуралын, министерствоның калбак коллегиязын эрттирген. Оларга иштики херектер органнарының мурнунга тодаргай сорулгаларны салган, министерство чогуур хемчегларниң планын ажылдап кылган.

Эрге-чурум хажыдыышкынарын болдурбазын баш удур сагындырарынче үлганы хемчегларииң кол утланыышкынын ол ажылдарны күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чүрттап турар черииниң аайы-биле күштелдирери болур үжурлуг деп ТК-ниң доктаалында демдеглеп турар. Шынап-ла бир эвес организацияларының төлээлекчилериниң ангыда эш хуу судунуң даргазы, дружина командири, будурүлгениң мурнакчылары, хөөчүннар кирер. Ынчангаш ол кижизидилге ажылын чорудар кагтыышкан күш болур. Чөвүлел квартал планы-биле ажылдап, хуралдарын ай санында эрттирер. Оон даргазы күүскомнарның комиссиялары болгаш милиция-биле үргүлчү харылзаалыг болур.

Республикада амгы үеде 1400 хире активчилерлиг, 343 чөвүлел ажылдап турар. Ындыг чөвүлелди улуг-даа, бичи-даа коллективтерге тургузар херек. Кызыл хоорайның пассажирлер АТБ-зинде чөвүлел эки ажылдыг. Ында кижизидилгеге хаара тудар үжурлуг бүгү кижилерни учётка алган, олар-биле доктаамал ажылдап турар. Эзирктер сергедир черге кирер, кижилер болгаш бичe хулиган херек үүлгедирлер коллективте эрткен чылын дыка кызырылган. Сельхозтехниканың Бии-Хемде салбырында, Сосновка суурда чөвүлелдериниң ажылы база эки. Ындыг чөвүлелдерни бүгү черлерге тургузар болгаш ол ажылга иштики херектер органнары идепкейлиг киржип, оларның ажылынга практиктиг дузаны девискээринге болган херектер шупту илереттинген. 20-зинниинге корум-чурум хажыдыышкынарны дыка кызырылган.

Ынчалза-даа чамдык районнарда хөй-ниитичи пунктуларның үжур-дузазын чедир үнелевес чоруктар бар. Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда. Чадаана хоорайда, Кызыл-Мажалык суурда ындыг пунктуларны оожум болгаш эвээш тургузуп турар. Төжу районда чаңгыс-даа тургустунмаан. Бо айтырыгже иштики херектер киндистери чогуур кичээнгейни салыры чугула.

Төп Комитеттиң доктаалында хоорайларга болгаш чүрттакчылыг өске-даа суурларга ниитиниң корум-чурумун камгалаарын экижиндериңе кичээнгейни үгландырган. 1979 чылдагы байдалды анализтеп көөрге, эң хөй корум-чурум хажыдыышкынары районнар төпперинге, ылаңгыя Чадаанага, Туранга, Кызыл-Мажалыкка, Шагаан-Арыгга, Чаа Шагаан-Арыгга, Самагалдайга, Тоора-Хемге демдеглеттинген. Ол черлерде үлегерлиг корум-чурумну тургузарынга четчир күштер болгаш аргалар бар. Ындыг байдал чыл дургузында эскертинмээни ол бе? Корум-чурум хажыдыышкынарыныың байдалын район санында ай бүрүзүнде анализтеп турар-ла болгай.

Республикада арага аймаан ижип турарының деңнели өске черлерден бедик. Эмнеткенниериниң саны немежип, эзирик кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылбайн турар. Оон-биле демисел суларап, бо талазы-биле Тандың, Бай-Тайга районнарның, Ак-Довурак хоорайның комиссиялары кошкак ажылдап, а Тожу районнуу шуут ажылдавайн келген. Арагачыларга удур хемчег алдын дээш милицияның чоруткан дыңнадыгларын херекке албас, харылавас чоруктар Бии-Хем, Тандың, Чөөн-Хемчик Барыын-Хемчик районнарда хөй болуп турар.

Эрткен чылдың төнчүзүнде СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң республиканың бүгү малчыннарынга чагаазын бүгү черлерге чугаалажып көрген. Партия обкомунуң бюрозу оон түнелиин кылгаш, мал оорлаар болгаш самчыдаар чорукту болдурбас хемчегларни азырын чогуур министерстволарга, ведомстволарга сүмелээн болгай. ИЖК-ниң начальниктери малчыннарның биске хамаарыштырган шүүмүүлелдерин болгаш саналдарын кичээнгейге ап, бо талазы-биле бар четпестерии дарый чайладыр хемчегларни алыр ужурлуг.

Иштики херектер органнарының бүгү ажыл-чорудулгазын улам эжиждерииңе конгчуг таарымчалыг байдалдар тургустунган. Партия, совет органнарның, хөй-ниити организацияларының дузазынга болгаш деткимчезинге даянмышаан, ажыглаттынмайн турар курлавыларны болгаш аргаларны дилеп тып тургаш, иштики херектер органнары болгаш оларның ажылдакчылары ниитиниң корум-чурумун камгалаар болгаш хөй-лу-дүрүм хажылар чоруктарга удур демиселди күштелдирер талазы-биле улам бедик түңнелдерни чедип алыр ужурлуг.

С. ЧАКАР.
Тыва АССР-ниң Иштики херектер министри, иштики херектер албанының генерал-майору.

КҮШ-АЖЫЛЧЕ КЫЙГЫРЫП ТУРАР СӨС

«Билиг» ниитилелиниң XIII республика конференциязындан

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 ыл ооюн уткуп турар үеде, совет улустуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүүнүң хүннеринде бо конференция эртип турар-дыр дээрзин илеткелчи «Билиг» ниитилелдин республика организациязының баштаар черинин даргазы В. А. Копеел демдеглээн.

Партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ниң оон соондагы Пленумнарының шиитпирлерин, «Тыва АССР-ниң будурүкчү күштерин улам мынай комплекстиг хөгжүлдериниң хемчегларының дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалын амыдыралга боттандырып тура, бистиң республиканың ажыл-ишчилериниң экономиканың болгаш культуразының бүгү-ле адырларының хөгжүлдезинге чедип алган чамдык чедишкиннеринге илеткелчи доктаараан. Коммунизмге тургузуушкунуга, экономиктиг болгаш социал айтырыгларны чедишкининге шиитпирлээринге ажылчы чоннуң бедик медерелдиг база идепкейлиг чорууу улуг ужурдузалыг. Ынчангаш ажылчы чоннуң коммунистиг медерелин сайзырадырынче, идеологтуг, политика-кижизидилгеликажылды күштелдиринче, эртемниг деңнелии бедидиринче, пропагандаяны чедингаринче болгаш ажыктынынче, ону амыдырал-биле холбаарынче партия доктаамал сагыш салып турар.

Ажылчы чоннуң коммунистиг ёзугга кижизилериниң талазыбиле партииның хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга улуг үлүг-хуунуу «Билиг» ниитилелиниң организациялары киирип турар. Партииның область комитединиң удуртулгазы-биле республиканың «Билиг» ниитилел организациязы чоя ортузунга лекция пропагандазының ажыктыын бедидиринин талазы-биле чамдык ажылдарны отчеттуг үеде кылып чорукан. Амгы үеде республиканың бо организациязында партия, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары, эртемденнер, башкылар, эмчилер, культура ажылдакчылары, улус ажылагыйының янзы-бүрү адырларының специалистери—шупту 4530 кежигүн бактаап турар.

«Лекция пропагандазының байдалының болгаш оны эжиждериниң хемчегларииңе дугайында», «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам шинай эжиждериниң дугайында» СЭКП ТК-ниң доктаалларын амыдыралга боттандырып тура, республика организациязының баштаар черии марксизми-ленинчи теориияны пропагандалаарынче, партииның иштики, даштыкы политиказын, ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарында эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларын чоокка хандыр тайылбырлаарынче кичээнгейни ийи черлерге чыыры шупту-ла хол-биле кылыр. Ынчангаш ажыл белеп эвес, чымыштыг.

Ынчалза-даа дуржулгалыг ажылчын М. Рукасуева планың ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп турар. Кызыл район Советиниң депутадынга кандидат Мария Гавриловнаның хөрээн Күн-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези болгаш ССРЭ-ниң УАЧД-зиниң медалы каастап чоруур.

ЧУРУКТА: мурнакчы күш ажажкчызы М. Г. Рукасуева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ИДЕГЕЛДИГ ХАРЫЛЗАА

Тыванның Каа-Хем районунуң совхозтарының аразында харылзаа шүгүмүн чаарткан, район төвү Сарыг-Сеп суурда 600 номерлиг чаа автомат-телефон станциязын ажыглалда киирген.

Даглыг оранның эң ырак суурлары-биле идегелдиг телефон харылзаазын сөөлгү чылларда тургускан. Шапкын хемнер, кадыр арттар харылзажылгага шаптыктап турар черлерде безин харылдаа шүгүмнары шөйүлген. Бистин чүртүвүстүн кайы-даа хораайы-биле идегелдиг харылзаа бар апарган.

Р. КОЗЬМИН,
СЭТА-ниң корр.

Кызыла.

ТЕРЕ-ХӨЛГЕ БИР-ЛЕ ДУГААРЫНДА

«Тере-Хөл» совхозтуң партком секретары Сергей Григорьевич Чигжиттиң кабинединге мурнакчылар дугайында чугаалажып олурувуста, ол сүмелей-дир:

— Иван Сандакович Бадыоңгу беш чылдың шалыпчызы кижи. Эрткен дөрт чылдың планын бүгү көргүүлер талазы-биле ажыр күүсеткен. Агаар-бойдуу кадыг-дошкун тайга черге чүс хойга онаштыр чүс хураганны бистиң совхозувуска ол бир дугаарында алган. Ынчангаш ол бисте эң-не ат-сураглыг малчын чүве. Оон-биле барып чугаалажыр болзуңарза, дыка солун.

— А оон ораң-турлаа ырак бе?—деп, секретарьдан айтырдым.

— Бегун суурга, маңаа, мурнакчылар хуралы болур. Ынчангаш Иван Сандакович суурда чедип келген. Оон-биле сеткил хандыр чугаалажып, ажыл-ижин соруургап болур силер — деп ол харылады.

Иван Сандакович Бадыторээн совхозунга барык-ла 30 чыл иштинде маңа кадарын келген. Ол үениң иштинде ажыл-агыйга хөй орулганы берген. Совхозтуң экономизиниң санаанын өзүгаар алырга, Иван Сандакович малчыннаан үезинде дургузунда 393 мун рубль орулганы совхозка киирген. Ол акша-биле 31 ДТ-75 тракторну, азы 55 автомашинаны садыын ап болур. Ынча түңнүг акша-биле совхозтуң бүгү ажылчын, албан-хаакчыларынга чеди ай дургузунда ажыл төлевирин төлеп берип болур.

Өг-буле оон уругларын өстүрүп кижизиткен. Ам оларның ужу: Зоя, Таня, Нина ада-иезиниң соон сайган, түскейлеп хойжулай бергеннер. Ийизи — Надя биле Майя сакманчылап турар. Одар чоорту бала малчынай бээри чугаалажыр болзуңарза, дыка солун.

Бедик көргүүзүнү канчап чедип алганын айтырарымга, маадыр мынча диди:

— Бисте онаштай дуржулгалаа чок. Хамык чүве кижиниң кызымаандан хамааржыр. Хөй оолдан турда, бүгү ажылды хүвээп, ырмының кажан, чүнү кылырын тодаралып каар мен. Хүндүс уругларым хураганнар ажаар. Дүне калай-биле ийилээ ээлчежип хөй күзеттээр бис. Хөй коллуунда дүне хөй оолдаар. Чаш мал төлүнүң кадык-шыырак болуруунче оруза кичээнгей салыр. Хөй-даа, хураган-даа аарый бээрге, канчаар зарааның эдерес бис. Дораан боттарывыс эмнеп алыр. Бо бүгүге уругларывысты база өөредип турар бис.

Эрткен чылын өг-бүлениң күзүү-биле 32 тонна сүгенни белеткеп алган. Бо кыш Тере-Хөлдүң девискээринде эки, агаар-бойдуг кадыг-ширини эвес, чылыг. Ынчангаш Иван Сандаковичиниң малының денгел-күжү шыырак хевээр.

— Чайгы үеде малды эки сеткилдиг ойлырыдан чедишкин хамааржыр. Бис Чыргалаңдының Сарыг-Хөл деп деңгем одаралыг черге каш удаа олар солуп кежүп турган, хоюзусту тергиин кылдыр семиртип алыр бис. Ынчаарга хөй кышпан хүр ажар. Семис-шыырак хойлар сүт-күр, хураганнар дүрген доругуп өзер, боткур-шыырак болур.

Мурнакчы хойжу үре-түнелдиг ажылы дээш совхозундан чыл саңында өртектиг белектерии, мактал бижиктерии хөй удаа алган.

Иван Сандакович партия Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң, профобличөвүделлиг болган В.ЛКСМ обкомунуң диплому-биле шаңнаткан. Ол ышкаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Тоску беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектериниң эдилекчизи. Иван Сандакович бирги класстың хойжузу деп атты чедип алган.

Мурнакчы хойжу өг-буле В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 110 чыл болур оюн толептиг уткууру-биле 1980 чылда белиткен социалистиг хүлэвээлгин ап, чүс хойга онаштыр 100 хураганнуг. 30 тонна сүгенни белеткээр. 10 тонна өдерти болдер. Кыштаның септелгези бүгүзи кылыр дээш шиитпирлээн.

К. ХЕРТЕК.

ЧЫРЫКТЫГДА СЕТКИЛ

С Е Р Г Е К

Имиртиң дүжер-ле, Тандының Төба аттыг совхозунуң Чингинелигде малчыннарының турлаа чоокка чедир-де хөмүр кара чүве дег апаар турган. Соок кыжын хөй малды эрте чемтергеш, кажаалаптар. А бажыңнарда-даа, кажаалардада «сужар часкы» деп ойлу алары керосинниг чырыткы имистелип кыпкылаар. Ажыл соонда ындыг чырыкка солуннаа номчуттунмас, шылырга, даалы-даа ойнаттынмас, сагыш сергек эвес, карангы болган харын чалгаараанчыг-даа.

Чоокта бо турлатта чаа чагылар, сывырган-демирлер шөйүн чеде берген. «Кедер күзүт» электри четкинниин коллективиниң ажылакчылары ол чагыларны, уязыннарны тургузуп, шөйүп белеткээнер. Эрги чагыларны, тургузугларны солаан. Оон соонда совхозтуң бодунуң электриктери, монтажчылары хөй кажаларынче, бажыңнарже электри шугумнарын, разеткаларны, лампа сугар патроннарны кирген. Удаваанда Ильининиин лампаларын бүгү тургарга; мал сугтаар сугдуг досказарлар чаныпга, кажаалардың ишти, заштынга, бажыңнарга чайынналар кыва берген.

—Амыралывыс, четтирдивис. Мынаар чылыг, чырыктыгда сеткиливис сергек болур, чаңгыс хой, хураган-даа ажыг кыштың соогунга алыспас дээш ажылдаар бис. Ильининиин лампаларының ачызында бистерге, хойжударга, сакманшиктерге чалгаараанчыг эвес, үстүг шактарга радио, телевизор-даа көрүп, ыңнаар, соңуп, сеткүүл-даа номчуур артыг-галыг болганывыска дыка өөрүп тур бис—деп, беш чүс баш хойнуң каларчызы Бегзивза Агбаан-ол чугаалаан.

Ындыг чырыктарны ук ажыл-агый Талда, Булузунда, Онгачада хойжу кыштагларда шупту зунда киирген. Бо совхозтуң хойжу турлаг бүрүзү электрижиттинген.

Ө Ө Р Ү Ш К Ү

Оның өөрүшкү бо хойжуларның турлаанга мырынай чоокта чаа болган. Хоочун хойжулар Сандаа Тумат биле Клара Долзат оларга 500 баш меринос уксаанын хоюн быжыглаан. Олар бо Чингелиге кыштап турар болгаш чаа тутkан анги кажаалыг, анги бажыңныг. Январьның сөөлгү хүннеринде оларның хөю массалыы-биле оолдан өгелээн. Баштай бир хой пийстеңп соонда, ийи-үш хонук четпээнде, он дөрт хой пийстээн. А эң сөөлгү хой үшту төрээн! Хойжулар ажаанырап чай чок-ла халчып турганнар. Ол аразында совхоз төвүнден комсомолчу-сакманшиктер Анна Ооң, Юра, Алексей Ооңнар база Дыртык Ооң үтпай дуза-лажып чедип келгеннер. Хойлар кидин-түлүк ийистеп тыруп турда, бо сакманшиктер четкилеп келгеп болгаш хары угда 33 баш чаш хураган меңги камгалаттынган. Хойнуң массалыы-биле оолдан өгелээнинииң өгээн, медээи ол болган.

Чаа тутkан кажаның бырын багай лугланган сооксумаар, оон иштинде ийи улуг, ийи бичe-дөрт печкаларны ол мынбиле, хөмүр-биле олаар, ташты, иштин суг база изилер, төрүүр четкен хойларны карак албайн каларар, хайгаараар—ажыл-иш-ле хөй апарган. Ынчангаш сакманшиктер, кадарлыг дүн-хүн, үйгу-чыдын ливейн, график бүзүгаар лежурныйлаашкынны организастээн турар.

Д. ӨНДАН.

БИСТИҢ ЧҮРТҮВҮСТА

СЕМИРТИЛГЕ ФАБРИКАЗЫ

ЧЕРКАССЫ. (СЭТА-ның корр. М. Карпенко). Пальмираның ажыл-агыйлар аразының мал семиртир комплексизиниге инек ээлдеп эң эвээш чарыгдалдар-биле бүдүрерии планнаан. Области эң улуг боот турар комплекстиң ийиги ээлчээн ажыгларда киирген.

Чылда оң үш муң бөш малды семиртир бүдүрүлге чаңчаа техника-биле чейсеглеенген. Оон чоруунда турар чигир комбинадының сиска эрчимдерин чедирип алыры-биле үш километр, узун дүрттүг дамчыдыкчы хоолайларны тутkан. Бир цехтер ижик ээлеп будүрериниге маңаа бөш-ле кижилер шактары, ында дем едиңнээрии чарыгдарын көргеп. Комплекстиң биргн эвлээшкин ажылдакчыларга үлегаар техникогия-ның артык арга-курлавырларын херек кырында көрүскен—малдың хонукта 1 килограмм немелде деңзинге муниякчы операторлар—1300 грамм чедир немелде деңзинге алган.

Ол комплекстн тудуп, ажыглаар биргени-биле малды дүрлеп семиртир эмнээрынга ажыл-агыйлар аразында будүрүлгелериниң өстүрүлүн тузары областа доозулганы ол. Үлегерлер технологтуун, күш-ажылды организастаарының дешнялгелиг аргаларны ажыглап киргенин тергиин эки түңнелдерни берип турар: кышкы үеде мал хүдээн дамыр пунктуларже чорууп турар инсектерии оптумак деңзинэ 450 килограмм ажып турар. Чорудуп турар малларының 92 хуузу эң семис дээш үнелеттеп. Ол дээрге Украинада эң безик көргүзүүр-дүр.

ТӨПЧҮТКЕН ЭЛЕКТРИ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр. В. Акимов). Төп Казахстанның көдээ ажыл-агый будурулгелерин төпчүткен энергия хандырылгазынче шилчилери доозулган. Джезказган областың электри тогу-биле бүрүн хандырылмаан ажыл-агыйны бөөп турган «Балхаш» совхозтуң суурларында, мал ажылының комплекстеринде болгаш хову турлагларында электри тогу чедип келген. Ону Балхаштың цвет-металлургия комбинадының хувааллга станциязындан чорутkан шүгүмүү дамчыштыр хүүрээдэн эрте берип эгелээн.

Казахстанның 15 областарының шупту ажыл-агыйларын төпчүткен электри энергизиниң ап турар. Электри дамчыдыгазының бөш чылдың ээзинден бээр 70 мун километрге узаан шугумнарының шилчилээр. Төпчүткен электри шугумнарының тударын шиитпирлээнер. Төпчүткен электри шугумнарын тудуп, ажыглаар биргени-биле малды дүрлеп семиртир эмнээрынга ажыл-агыйлар аразында будүрүлгелерин өстүрүлүн тузары областа доозулганы ол. Үлегерлер технологтуун, күш-ажылды организастаарының дешнялгелиг аргаларны ажыглап киргенин тергиин эки түңнелдерни берип турар: кышкы үеде мал хүдээн дамыр пунктуларже чорууп турар инсектерии оптумак деңзинэ 450 килограмм ажып турар. Чорудуп турар малларының 92 хуузу эң семис дээш үнелеттеп. Ол дээрге Украинада эң безик көргүзүүр-дүр.

ТӨПЧҮТКЕН ЭЛЕКТРИ ДАМЧЫДЫЛГАЗЫ

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр. В. Акимов). Төп Казахстанның көдээ ажыл-агый будурулгелерин төпчүткен энергия хандырылгазынче шилчилери доозулган. Джезказган областың электри тогу-биле бүрүн хандырылмаан ажыл-агыйны бөөп турган «Балхаш» совхозтуң суурларында, мал ажылының комплекстеринде болгаш хову турлагларында электри тогу чедип келген. Ону Балхаштың цвет-металлургия комбинадының хувааллга станциязындан чорутkан шугумнуг дамчыштыр хүүрээдэн эрте берип эгелээн.

Казахстанның 15 областарының шупту ажыл-агыйларын төпчүткен электри энергизиниң ап турар. Электри дамчыдыгазының бөш чылдың ээзинден бээр 70 мун километрге узаан шугумнарының шилчилээр. Төпчүткен электри шугумнарын тудуп, ажыглаар биргени-биле малды дүрлеп семиртир эмнээрынга ажыл-агыйлар аразында будүрүлгелерин өстүрүлүн тузары областа доозулганы ол. Үлегерлер технологтуун, күш-ажылды организастаарының дешнялгелиг аргаларны ажыглап киргенин тергиин эки түңнелдерни берип турар: кышкы үеде мал хүдээн дамыр пунктуларже чорууп турар инсектерии оптумак деңзинэ 450 килограмм ажып турар. Чорудуп турар малларының 92 хуузу эң семис дээш үнелеттеп. Ол дээрге Украинада эң безик көргүзүүр-дүр.

Кыштаглаашкын—

шалыпчы фронт

«ДӨҢ-ТЕРЕЗИНДЕ» БАЙДАЛ ДҮВҮРЕНЧИГ

Барын-Хемчик районда «Дөң-Терезин» совхоз эрткен чылдың эгезинден бээр мал семирти азыраар бүдүүлге болу берген. Совхоз бодунга ажыл-агыйлардан болгаш хүү чокдан 5468 баш шээр мал, 232 инек, 1900 ажыг сарлык, чүс ажыг хаван садып алган. Ооң девискээри ол малдарны тургузарынга четчир. Мал чемин эрткен чылын көрдүнген пландан ажыр белеткеп алган. Мал чеминиң курлавыры ам-даа хөй, кожазында «Шекпээр» совхозуна 200 тонна сигенни, саванны саткан.

«Дөң-Терезин» совхозта кыштаглаашкынның байдалы кандыгыл? Эрткен чылдың декабрь айның төнчүзүнде СЭКП райкомунуң бюрозунга кыштаглаашкын дугайын чугаалажып тургаш, бо совхозта байдал дүвүренчиг дээрзин демдеглеп, совхозтуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Артис-оол Ооржак биле партком секретары Мандараа Сарыгларга сагындырыг берип, четпестерни чайладыры-биле хуусаа айыткан турган.

Совхоз директору Артис-оол Ооржак малчыннарның кол турлаа— Дулаан-Караже чоруп олурувуста чугаалады:

— Мында бистиң 13 коданы шээр малывыс кыштап турар. Оларның иштинден ийи коданы төрүүр хой, а артканнары өшкү, серге коданнары.

Сайыр-Бажы кыштагга бардывыс. Төрүүр хой кадарчызы Ооржак Успун дузалакчылары-биле даштын хой үзүп, кажаалаан турлар. 290 хойдан амдыызында 40 ажыг хирези төрээн, хураганнар менди болду.

— Даваннары тастаан, арыг, баксыраан хойларны үзүп тур бис — деп, кадарчы чугаалай-дыр. Оларны ангы чемгерип, азыраарын ам чаа эгелээр деп турары ол.

Дараазында серге кадарчызы Ооржак Кержекейниң кыштаанга келдивис.

— Даргалар, специалистер ховар келир-дир, сигенни дүүн чаа экжелди. 20 ажыг сергежиктң тургузу азырап турар бис— деп, кадарчының кадайы чугаалады.

Суг сөөртүп турар машина чаа келгеш, чорткан, а куткан суу бары, чогу билединмес болганын кадарчы хомудап чугаалады.

Эң ырак коданга — Ооржак Кестик-оолдуң кыштаа Адыр-Кожагарда. Ийи талазында сүвүр-сүвүр даглар дуглаан, ёзулуг өшкү орашы чер. Кадарчы өшкүзүн кадарган, чаа келген олур.

— Алыс боду мал эмчизи, чоларчы чораан, малчыннап эгелээн кижи — деп, совхоз директору таныштырды. 460 ажыг сергени кадарып турар. Мурнакчы малчын район Совединиң депутады. Ону ам база катап малчын эш-өөрү район Совединиң депутадының кандидадыга депшиттиг-ен.

— Хар улуг, хөртүктепкен. Ынчангаш өшкүнүң даваны тастап тур. Мал чеми, суг-биле хандырылга эки—деп, малчын чугаалап олур.

Белеңгиште өшкү кадарчызы Тыыкы Ооржактың коданында кээривиске, бир машина сиген дүүгүреп тур. Амдыызында өшкү төрүвээн, а азырап турар күре база эвээш, кээп турар сиген, саван-биле кадарчы бодунуң хүүдя малын азырап турар.

Соок-Белеңгиш деп черде бир коданда төрүүр хойну Виктор Ооржак кадарып турар. Совхозта ийи коданы төрүүр хойнуң бир коданы ол. Ында бир машина сигеп дүжүргеп, а суг сөөртүп экжелген машина чаа келген, доскаар чанында тур. Хойларның суксааны хөлчек, машинаны долганган, алгырышкан, ана диминиттиг чүве.

— Суг кудар доскаары адаандан дештип калган-дыр —деп, чолаачы чугаалаан, ында чыткан суг кудар деспилерге сугну кударга, хойлар былаажып иже бердилер.

— Бо коданда хойларның барык кезии арып баксыраан, ынчангаш тургузу азыралче кирген — деп, совхоз директору чугаалай-дыр. Сиген чок, бир машина хире суланы чаа экжелген. Кажаа чанында өдек долган, кижи кылаштаары безин берге. Сигенни дүжүргеш, кажаанга ажылыптарга, өдекке турган хой одче сынмарлажып кирди. Дүштекинiң үш шак. Бо хире орайга чедир хойну сиген, саваң чок болганындан чемгербейн турганы ол.

— Кадарып турар хоюм 460. Амдыызында 200 ажыг хой төрээн, оон 180 хире хураган алдым. Январь 15-тен эгелеп тургузу азырай бердивис. Хураганнар аараан, өлүр, өлүг төрүттүнер чүведип—деп, хойжу чугаалады.

Курлавыр сиген, саван чок, хүнде чангыс машина сиген азы кок-сула дүүш үезинде кээр, онч хой дораан төндүр чиптер. Хураганга бээр сиген чок. Дус төнген, сигенни тускай шагжаларга каап азы боот бербейн турар. Суг үзүктелип кээр, доскаары база дежилген. Мында байдал дүвүренчиг. Аныяк малчын чааскаан кызып ажылдап турза-даа, совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемнилери практиктиг дузаны көшкак чедирип турар. Совхозтуң хой хоюндан ангыда, бо коданда оон дөргүл-төрелдериниң хуузунда 203 баш малы база тургузу азыралда турар.

Моогуш Бүрбеш-оолдуң коданында байдал база-ла ындыг. Ында 10 хире хой төрээн. Кажаа чанында үш хунан хой өлген. Суг үш хонук келбээн, одекте мал суг дилеп, машинаны долгандыр үгдеп келир болду.

Малчыннарга автолавка үр үениң иштинде барбаан, почта, солун, сеткүүл чедирилгезин организастааны четпес.

Хойнуң-даа, өшкүнүң-даа дүгү ажок дүжүп турар, а малчыннар «кажаа дүгүн» шоолуг чыгбайн турар. Мал чемин хамнавайн, сиген, сывацны аңаа черже октап берип турар. Шагжалар, деспилер чедишпес, а бар-даа болза, олар үреликке азы ажыглавайн турар.

Бо бүгү четпестер совхоз директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Артис-оол Ооржак биле партком секретары Мандараа Сарыгларның негелде, харысаалга чогундан, оларның үстүкү органнарның берген айтышкынарын тоол көрбейн турарының түнелинде болган. Кыш чаа орту ажыл турар, а бо совхозта байдал бергедээн. Үстүнде четпестерни чайладыры-биле совхозтуң удуртукчулары дээштиг хемчегларни алыры эргежок түгүла

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

ЧАВЫРЛЫЫШКЫНГА УДУР СҮЛЧЭЭНИ БОЛДУРБАС

Бистиң чүргүвүскә удур АКШ-тың пропагандисчи машиназының өөскүдүп үндүрге-ни хөп-мөге кампаниязын совет улус иүүлдүң болгаш арынүүр чок чоруктуң эң бак илереи деп көрүп турар.

«Персид мугулдурунга шериг чорудулгаларының варианталары» деп Пентагонуң чоокта чаа бүгү делегейге билдингир апарган илеткели АКШ-тың шериг эргелелинде белеткеп турар дайынзырак планнарның база бир херечензи. Ол документ дээрге «АКШ-тың айыл чок чоруунга кыжаныышкын» деп америк пропаганданың хей шуутаашкынын Ак бажынның эжелекчи соругдалдарны агартыр, чажырар дээнин база кагап көргүзүп турар.

— «Совет шериг кыжаныышкыны» деп иүүлдүг чүүл дээрге америк пропаганданың бүжар бак үүлгедиглериниң бирээзи—деп, Москваның күрүне университединиң башкызы В. Вовин бижип турар. Боттарын хамаарышпас чоруктуң хамгалакчылары кылдыр көргүзери кызыдып турар Вашингтонуң чагырыкчылары делегейниң хөй-ниитизин мегелеп, америк агрессорларының хосталгага ынак вьетнам улуска, Мүрнүү-Чөөн Азияның, Африканың база Латин Американың чурттарының улустарынга удур дайынарга бүжар кемниг үүлгедиглерин үтүптарынга идеген турарлар.

Шаанда Индий-Кылаттан дезип үнер үжурга таварышкан АКШ-тың империалистери ол аштырышкынының орнун боттарының сорулгаларын чедип алырынга Кылаттың гегемонистерини болгаш оларның чалчаларын ажыглап, негеп алырын күзеп турар. Ынчалзада Вьетнамда, Лаоста, Камбоджада депшилгелиг хөгжүлдени доктаадыр дээн оралдажыышкынар, ол чурттарга Совет Эвилелиниң акы-дүнма дузазын каррартыр дээн оралдажыышкынар кайдыг-даа түннел чедип албазы билдингир.

— АКШ-тың президентизи ракеталарының ядролуг октарын социалистиг чурттарже шыгаарын дужаган, Афганистанның иштики хереглеринче холгаардаашкынынарга идепкейлиг дузалажып, Иранга кыжаның турар. Мындыг таварылгада оон тайбың дугайында, кижинин эргелериниң дугайында чугаалары кайдыг үнелиг болур үүвел?—деп, айтырыгны Свердловскиде «Уралстальконструкция» трестиң каңнак чы - монтажниги, РСФСР-нин алдарлыг тудугжузу Н. Громцев салып турар. «Совет кыжаныг» дугайында хөп-иүүлдү делегейге тараткышаан, делегей байдалын чогум-на Вашингтон нарыядадып, бодунуң шериг корабльдерин Индий океанче, Персид мугулдурунче, бомбүрзектиң өске-даа районнарынче чорудуп турардыр деп, ажылчын бижээн. Америк хартаачылар бистиң чуртувусту, социалистиг чурттарны хоозун черден тывылган «совет кыжанныга» удур хемчегленивис ол деп ракеталарның шаарарган херими-биле бүзээлээрин күзеп турар. Бистиң чуртувустуң политиказынга кайдыг-бир арга-биле салдар чедирер бис деп бодап турарлар чиндиннээш тулаага дег байдалга таваржыр. Күш дөгээри-даа, экономиктиг хемчегler дугайында шиатпир-даа бисти коргудуп шыдавас.

— Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиктиг угланыышкынын хажыды тайылбырлап, антисоветчи иүүлдү калбарткан Вашингтонуңуң соомдан кыдат гегемонистер чоруп орар—деп, Братскиниң алюминий заводунуң бригадири, социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Панин бижээн. Вьетнам-кыдат кызыгаарга дүшкүүрлүг чорукту бар шаа-биле өөскүдүп, Пакистанга боо-чепсекти берип, Афганистанга барып дерзин үүлгедиглер кылыр болуктерни белеткеп тура. Пекин болуунуң кемниг үүлгедиглерин чажырарын кызыдып, харысаалганы Вьетнамче, Совет Эвилелинче, өске чурттарже чүүй каарын идеген турар. Мүрнүү-Чөөн Азияда, өске-даа черлерде дүшкүүрлүг чоруктуң чавырылбайн хевээр артып турарынга кыдат үдуртулга буруулуг деп чүвени факт-барымдаалар илаптыг бадыткан турар.

— Делегейни «соок дайынның» аспазынче киирген, көрей болгаш вьетнам улуска удур дайынны өөскүткен АКШ-тың удуртукчу бөлүктери амгы үеде Иранда болгаш Афганистанда болуушкунарга сылдагдап алгаш, «совет айыыл» деп хоозун кышкының адаа-биле чаа кризисти тургузуп турар—деп, Киргизиянда «Ошстрой» трестиң тудугжулар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. Чернышев бижээн.

АКШ-тың президентизи Дж. Картер Совет Эвилели-биле күш дегеп чугаалажырын кызыдып турар. Кым-даа бисти кажан-даа коргудуп шыдавас.

Эш Л. И. Брежневтиң «Правда» солуунуң корреспондентизиниң айтырыгларынга харыылары бистиң шынныг херээжиң бүзүрел-биле долган.

Совет кижи бүрүү ол бүзүрелди үлешпишаан, ынак Төрээн чуртунуң күүзүн улам быжыглазары дээш күш-ажылын бараалгадырынга белеп. Айыыл чок чоруктуң магадылалын ол ында деп көрүп турар. Бистиң трестиң тудугжулары бөгүн белек көдүлүүшкүнүүт ажылдап, эки, чараш байыңнарны тудуп турар бис.

Совет Эвилели бодунуң болгаш эвилелчилериниң база өөнүктерининг эрге-ажыын камгалап шыдаар деп үүвени чаңгыс удаа эвес көргүзүп келген. Бис даартагы хүнүүсче бүзүрелдиг бис. Тайбыңның дайынарыныңың чимизеңишкинери турза-даа, чавырлыышкыны чурттар аразынга харылзаалдарының кол үндезини болу бээр боор дээрзинге бүзүрел турар бис.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

ДЕЛИ. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыко Индия Республиканың чазаанның чалаанын ёзугаар албанның найыралчы аян-чоруун кылып, февраль 12-де Делиде барган.

А. А. Громыко Индия Республиканың президентизи Н. С. Редди-биле ужурашкан.

Найыралчы беседа болуп, ийи чурттуң аразында харылзааларның айтырыгларын, ол ышкаш делегейниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан.

Ол-ла хүн А. А. Громыко Индияның премьер-министри Индира Ганди-биле ужурашкан.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң чагаазын Индияның премьер-министрине А. А. Громыко дамчыдып берген.

Эвилел, найыралчы байдалга болгаш билчиишкинниң ёзугунга эртken беседаның үезинде совет-индий ийи талалыг харылзааларның айтырыгларын көрген болгаш Тайбың, найырал база кады ажылдажылга дугайында совет-индий керээниң быжыг үндезинниге ол харылзааларны быжыглаар болгаш калбартыр деп кайыдаа таланың шинтирлиг чоруу илергейдеттинген.

Амгы үениң делегей байдалының чугула айтырыгларын база беседага чугаалашкан.

А. А. Громыконуң Индияның даштыкы хереқтер министри П. В. Нарасимха Раобиле чугаалажышкынары база эгелээн.

Совет-индий чанчылчаан харылзаалларның калбарышкынынга сетиил ханышкыны болгаш деп эргелиг база кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы улам ылай быжыглаарынче угланышкынны моон соңгаар-даа уламчылаар деп талаларның бодалын министрлер илергейлээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның кайызынын-даа сонуургап турары делегейниң чамдык айтырыгларын база чугаалажышкынар үезинде көргеп.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ДЕМДЭЭ

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.). Совет Эвилелиниң техниктиг дузаламчызы-биле Бокарода тутkан чугле Индияда эвес, харын-даа бүгү Мурнуу Азияда эң улуг металлургия комбинады ында «аар үлеттүрүнүң баштыңы» деп адап турар. Бокаронуң бедик шынарлыг кад прокадын Индияның бодунда калбаа-биле хереглеп турар болгаш делегейниң барык үзэрби чурттарынче ундур садып турар.

«1980 чылдың февральда Индияның болгаш Совет Эвилелиниң улустары ийи чурттуң аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың 25 чыл оюн демдеглээр. Ол болуушкунну демдеглевишаан Бокаронуң металлургтары 1979—80 санхоо чылында (ол чыл чазын төлөр) чүртка 1,6 млн. тонна хире кадны бээрлер. Ол болза бүдүрүлгеге рекорд болур. Ол денилелди чедип алгаш Бокарода комбинат хамаарышпас чорукту чарлаарының мурнунда Индияга турган бүгү металлургия заводтарының бүдүрүп турган кадының хөй кадны бүдүрүп турар апаар» —деп совет журналистерге интервьюзунга заводтуң кол инженери Н. Ф. Мехта медеглээн.

Амгы үеде заводту улам шинай калбартыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудун турар. Индий болгаш совет инженерлериң ажылдап кылган планын ёзугаар чоокку келир үеде бүдүрүлгениң бүдүрүкчүүн төлевилеттингеп күүзүүге чедирер, шынан чылдаа 4 млн. тонна кадны бүдүрер. Ол сорулганы күүседири-биле амгы үеде 23,5 муң инженерлер болгаш ажылчыннар ажылдап турар.

Амгы үенни Бокарозу — ол болза Индияның күрүне секторунуң чүгле чугула тудуу болгаш экономиказының үндезини эвес, харын совет болгаш индий металлургтарның каттышкан күш-ажылының база чедиишкиниериниң чайынналчак демдээ, бистиң улустарывыстың аразында найыралдың илден бөдүүшкыны болур. «Чаа тудугларны тударынга болгаш төлевилээрниге биске дузалажып турар, мурнакчы дүжүлгазын биске дамчыдып берип турар совет специалистериң адрезинге эң-не чылыг сөстерни чугаалавайн барып шыдавас мен. ССРЭ-ге техниктиг өөредилгени алган болгаш совет өөрү-биле кады ёзээн каш чыл дургузунда кады ажылдан турган индий ажылчыннар болгаш инженерлер кончуг бедик мергежилдиг специалистер апарганнар» — деп, Н. Ф. Мехта демдеглээн.

С. АЛМАЗОВ.

СЪЕЗД ДООЗУЛГАН

ПАНАМА. (СЭТА-ның корр.). Панаманың улусчу партиязының (ПУП-туа) VI съездизи бодунуң ажылын доозкан. Отчёттуг үеде панама коммунистериниң ажыл-чорудулгазын чугаалажып көрген болгаш оларның оон ынайгы демисселиниң сорулгаларын төлевилээн.

Панама улустуң хосталгазы болгаш аас-кежии дээш, коммунизминиң идеаллары дээш демисселин хереэнге боттарының эмы-тыныын берген эштериниң тураскаалын делегаттар минута иштинде ыыт чок туруп ёзулаапнар.

ПУП-туң өнчүктер организациязының төлевилекчилери съездиге байыр чедиргеннер. Коммунистиг аныяктарны өөрүнээзинден олар марксизм-ленинизмнин тугун бедик тударынга, кажан кезээде болгаш бүгү чүүлдерге коммунистериниң үлегерин эдерериңге, партияга болгаш оон Төп Комитединге шынчы болурунга дангыраглаапнар.

Съезд алээн каш резолюцияларны, чижээлээрге партияның делегейде ажыл-чорудулгазының дугайында, апрельде партиянын 50 чыл болгуруи байырлазарының дугайында, ПУП-туң кежигүннериниң санын көвүдедиринче угланган хемчегler дугайында резолюцияларны хүлээп алган.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеи бээр 110 чыл оюн байырлап эрттиреринге трансказаган хемчегler дугайында резолюцияны база хүлээп алган.

Съезд партияның удуртукчу органнарын сонгаан. ПУП ТК-ның чингине секретарынга база катап Рубен Дарио Соуса сонгуткан.

Съездиниң делегаттарны СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневке байырлыг чагаа чорутkаннар.

ЕЭН-НИҢ СЕССИЯЗЫ

БРЮСЕЛЬ. (СЭТА-ның корр.). «Ниити рынок» чурттарында экономиктиг байдалдың айтырыгларын Европанын экономиктиг ниитилежилгезинин министрлер чөвүлелининда ажыттынган ээлчеглиг сессиязында экономика болгаш сан министрлери чугаалажып турар. Ужуражышкынның киржикчилери «тостуң» чурттарында инфляцияның, энергетика кризизинин, соксаал ноока ёзуң гурарының, төлевир болгаш салыг балансызының чедишпезиниң көвүдээнин уржуктарын аналиэтеп көөрлер.

Хүн айтырыынга 1980—81 чылдарда ниитилежилгеде кодаа ажыл-агый продукциязынга салып алыр өртектер дугайында айтырыгны база киирген. Парлалганың бижип турары-биле алырга, ниитилежилгеге кирип турар чурттарның аразында ол айтырыг талазы-биле шынгыы чөрүлээлер бар болганда ону чугаалажып көөру сессияга чилиг дискуссияга чедирип болур.

Европейжи ниитилежилгелерин комиссиязы салып алыр өртектерни чүгле 2,5 хуу өсүгерин саналдаан, а өртектерниң ёзулдезинин дүрген темпилерин болгаш тараачыннарның база малчыннарның боттуг орулгаларының эвээжээнин барымдаалап көргеш, ээлээ каш чурттар болгаш тараачыннар каттыжышкынныарының хөй иезии оларны 7,9 тан 11,0 хуу чедир өстүрерин иеген турар.

А. БАЛЕБАНОВ.

ИРАНДА БОЛУУШКУННАР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Кызыгаар чок эргелиг американчы хаанның ёзу-чурумуун дужүрген болгаш Иран Ислам Республиканы чарлап тургускан иран революциянын бир чыл болган ою-биле холбаштыр февраль 11-де Тегеранга масслыг чыскаал болган. Анда ийи миллион ажыг кижи киришкен.

Аятолла Хомейни чонга кыйгырыг үндүрген. Иран революция «чуртту АКШ-ка баштаткан делегейниң калчаалыг күштериниң дарлалындан хостаан» деп кыйгырыгда айткан. Ол революция чүртка хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту берген. Иран улус бодунуң чуртунуң Катгыцкан Штаттардан политиктиг, экономиктиг, шериг болгаш культура талазы-биле хамаарышкан чоруунган долузубиле хостаарынга чедир шинтирлиг демисселди уламчылаар ужурлуг деп, Хомейни онзалап демдеглээн.

Кезээде АКШ-тың баазазы болуп келген Израильге удур ливан улустуң болгаш Палестинаның араб улузунуң демисселиле эң-сеткил каттыштырылгазын Аятолла Хомейни база илеретken.

«Кейхан» солуунга интервьюзунга Иранның камгалал министри М. Чамран «амгы үеде иран улус америк империализмге удур бодунуң ун-не улуг тулчуушкунуун чорудун турар» деп медеглээн.

Каттышкан Штаттар ислам революцияга хары угда ээлээн каш талаларын ыжаныр турар деп, министр чугаалаан. Олар Иранче Сауд Аравияла, Турцияда болгаш Бахрейнде бодунуң баазаларындан халдаарын планнап турган. Ынчаарга америк «командостар» бүгү иран улуска болгаш революцияны камгалай бээр оон хөй миллион армиязынга удур хөделир апаар дээрзин Вашингтон билир ужурлуг.

АКШ Иранга удур израиль шеригин ажыглаарын планнап турган, ынчалза-даа ол оралдажышкынынар база-ла бүүрап дүжер деп. М. Чамран уламчылаан. Нефть казып тывар черлерни, үлеткүр төптерни азы Кум хоорайны бомбалаш, Вашингтон бодунуң сорулгаларын чедип ап шыдаваас.

Каттышкан Штаттар Иранга экономиктиг ыйышкынны кылырын, иран революциязының аразынга чарылдырышкыны болдурарын ораалдажып, Курдистанга, Белуджистанга, Тавризке болгаш өскеда районнарга мөсилдежиишкиннерни үндүрүп турар деп, министр медеглээн.

Ындыг байдалдарда иран улус бедик медерелдиг болгаш серемчилелдиг болур, бүгү революстуг күштериң чаштыс эвин быжыглаар ужурлуг деп түнелинде М. Чамран чугаалаан.

Планнар болгаш боттанныышкыннар

Бүгү курлавырларны ажыглавышаан

Арменияда — даглыг республикада—шупту 460 муң гектар тарылга шөлүү бар. Ооң бир кижиге онаажыры бүгү чурттазында 6 катап эвээш. Ынчаарга Арменияның хөй адырлыг кодаа ажыл-агыйы чедиишкинниг зогаун турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Арменияның кодаа ажыл-агыйының ийилериниг ооокта чаа чедиртеп байырлыг олаарын эвээш эвес күш-ажылчы чедиишкиниерин демдеглээн. Бо беш чылдың дөрт чылларының дургузунда республиканың кодаа ажыл-агыйы продуктуларын бүдүрери планнаттыган 21,1 куубун орнунга 23,9 куу чёнир көвүдээн. Ол-ла үеким дургузунда күрүнеге тараз салаарын 46 хуу, чигир свёклаын— 13 хуу, картофельын— 6 куу, сүттү 9 хуу ажыр көдүсткеп.

— Ол бүгүдү чедип алыры ажок берге—деп. Армян ССР-ниң кодаа ажыл-агыйының министрлиниң коллективиниң экономика эртемнериниң доктору Мгер Мелконян чугаалаан.— Армян тараачын шаг шаандан бээр-ле тарылга шөлүүнүң дөрбелчин метр бүргүзүн аар күш-ажылдың түнелинде хаалан чаңгап ап чоргаш.

Республиканың кол үнүш-дүжүттүг чери—Араарат шыналзы. Ында виноград болгаш чимистиг ыяштар өзүп турар. Бөлдерде — күзүн чажар кызыл-тас. Республиканың кодаа ажыл-агыйының кол-кол белен продуктулары: чимистер, ногаалар, таакпы, гераиь үзүм (чурттаа ол продуктуунүң 60 хуузун Армения берип турар), кат арагалары, коньяктар.

— Республикада кодаа ажыл-агый эртемин удуртуп турар болгай сиңер. Шинчиделдериниң кол-кол угланыышкынарын чугаалап көрүнеер.

— Арменияның Кодаа ажыл-агый министерствозунуң шугумүнда 5 эртем-шинчилел институттары, 3 эртем станциялары бар, олар 900 эртем ажылдакчылардыг: 45 эртем докторлардыг болгаш 340 кандидаттардыг.

Чер ажылының институду колдуунда чаа сорттарны тургузуп, шингээдири дээш ажылдап турар. Бисте тараа культуралары 160 муң гектарда, ортумак дүжүт бир гектардан 21 центнер, суггаттыг нерлерден күзүн чажар кызыл-тасты 45-50 центнерни ап турар бис.

Виноград институдунуң эртемденнериниң ажылының ачызында бистиң кол культуравыс болур виноградтың дүжүдүн 1,5-2 катап бедидер арганы болдувус. Амгы үеде виноградтың үлетпүр сортунун 35 муң гектарындан 224 муң тонна катты ыыш ап турар бис. Боттандырып болур сорулгавыс—ол-ла шөлдерден виноградтың дүжүдүн ийи катап, харын-даа үш катап көвүдедири. Селекционерлер соокка шыдамык сорттарны өстүрүп үндүрериң оралдажып турарлар, үгче дээрге бистиниге кыжын соок 30 градус чеде бээр. Тускай эртемнигler виноград ажылын механизастаарының чаа машиналарын чогаадып турарлар, чижээ, кыш кел чымырга виноград сымын кремер машинаны чогаатканнар—ол дээрге хой кижи күжүү үндүрер ажыл.

Чимис өстүрериниң талаарыбиле чимистиг ыяштарның чалдан сорттарын тургузуп, шингээдир угланыышкынны шилип алган бис: олар соокка шыдамык болгаш тергиин дүжүткүр.

Республикада ногаларының 99%-хүүзү—болувустуң сорттарывыс. Помидорларның дүжүткүрүнүң талазы-биле чурттa биргн черже үйген бис—бир гектардан-на 400—500 центнер (шенелде участоктарындан—1200 центнер чедип турар). Ногалар-биле болувустуң чурттакчы чонувусту бүрүнбиле хандыргаш, дыка хөйну чаа хевээрэи-биле болгаш консервалаш, чурттун өске черлеринче чорудуп турар бис.

— Малчыннарга эртем кандыг дуза көргүзүп турарыл?

— Мал ажылының болгаш ветеринария институдунуң эртемденнери мыйыстыг бода малды ууткке хереглээри-биле өстүрүп семиртирининг технологизиязын ажылдап кылганнар. Ол улуг үжүр-дүзалыг айтырыг Арменияның бедик даглары-биле ыыт-сеткил аажок чедип алырга, ниитилежилгеге кирип турар чурттарның аразында ол айтырыг талазы-биле шынгыы чөрүлээлер бар болганда ону чугаалажып көөру сессияга чилиг дискуссияга чедирип болур.

Эртемденнер хой саар машинаны чогаадып тургузарын дургедедир ужурлуглар.

Чуургалар болгаш күш эъдининг бүдүрүлдези республикада бүрүнү-биле үлетпүр үндезинниче шилчаттинген. Бистиң күш фермаларывыс институ-биле Арменияның чурттакчы чонунуң хереглелиин хандырып турар.

—Республикада кодаа ажылагый эртеминиң ажыктыы кандыг болуп турарыл?

— Оигу беш чылдың үш чылларының дургузунда республиканың Кодаа ажыл-агый министерствозунуң эртем албан черлериниң кодаа ажыл-агыйга шингээткен чаа үүлдериниң ажыктыг хинрилдези 29 миллион рубль болган, а план ёзугаар 19 миллион рубль болур турган. Сан-тунер багай эвес, ындыг-даа болбисте ам-даа ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш аргалар бар дээрзин эки билир бис.

Беседаны ПМА-ның корреспондентизи Леонид **СТАРОСЕЛЬСКИЙ** чоруткан.

НАТО-ның агрессив блогунуң милитаристиг хөделиишкиннерин чорударынга - ол өөредилге черн кылдыр ГФР-ниң деписээрни шагдап бээр ажылдап келген Каттышкан Штаттар «совет шериг кыжаныышкыны» деп меге иүүлду чылдан кылын алгаш ам ол чурттуг шүүт-ла америк ядролуг ракеталар азын үндүрер чер кылырынче чүткүп турар.

ЧУРУКТА: Барыын Германиянын черинге НАТО-ның өөредиглелериниң үезинде АКШ-тың солдаттары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг школазында

Республиканың школаларында өөредилге чылының бирги чартыы доозулган, үшкү улдуң чоруп турар. Сарыг-Септиң С. К. Тока аттыг № 2 школазының башкылар коллективи аныяк салгалды өөредип кижизидер талазы-биле байлак дуржулганы мөөңнээн. Өөредилге-кижизидилге ажылында чамдык эки чүүлдерниң дугайын школаның башкылары мооң адаанда чугаалап турар.

БИР ДЕМНИГ

Өөредилге - кижизидилгелиг ажылдың дээштиг болурунга школада чорудуп турар бүгүле ажылдарны чаңгыс угланыышкынныг, тодаргай соруглалыг болдурарары улуг ужурдузалыг. Школачыларның идей-политиктиг, мөзүү-шынар, эстетиктиг, күш-ажылчы, интернационалчы болгаш эргехоойлу талазы-биле кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар бис. Ынчангаш школага уруглар чүгле эртемнериин үндезинин өөренип алыр эвес, а харын келир үеним эмдыралынга керектиг бүгү-ле эки чүүлдерге, чаңчылдарга школага өөренип турда кижизиттинген турар ужурлуг. Бистиң Сарыг-Септин Тока аттыг № 2 школаның башкылар коллективи бо талазы-биле элээн дээштиг ажылдарны кылып турар. Ол ажылдарның бир чугула хевири ада-ие, хөй-ниити-биле ажылывыс болур.

Школаның херээ — ниитилиин херээ. Ынчангаш ону ада-иеге, хөй-ниитиге даанмайн шиитпирлээри берге. Бистиң школавыстың бир онзагай байдалы — школаның интернат-кижизидилгезинге ниити демниг ажылдазырынга тазырымчалыг байдалды тургузуп турар.

Бистин ада-иелериивистиң иштинде уруглар кижизидилгезинге үлегер-чижектиг ада-иелер хөй. Ындыгларга Бурен-Бай-Хаактан Павел Балгановну, Мерген фермазындан Сара Салчакты, Зоя Шогдуну, Кунлустутпа Кажин Бэды-Хөөңү болгаш оон-даа өскелерин хамаарыштырып болур. Ада-иелер школа септелгезинге база эки киржип турарлар. Мынчаар деминг ажылдаарга школаның ниити ажыл-херектерине улуг идиги бээр. Ынчангаш бистиң школаның башкылар коллективи бирги чартык чылда багай эвес түнелдерлиг болдувус. Школаның ниити өөредилге хуузу 99,4, комсомолчулар 100 хуу өөредилгеви чедип эп, өөренекчилер оргузунда авангардчы рольду четпил алган.

Езулуг-ла ажыл-херээнге бердинген, бодунуң мергежилиинге мастерлеви башкылар бисте хөй. Ындыгларга эге класс башкылары Е. Монгуш, Н. Жлудова, У. Олет, опус дыл башкылары Х. Ондар, В. Черинова, В. Неволина, төөгү башкызы И. Достай, физика башкызы М. Балдан, кижизидикчи башкылар Л. Щеголева, С. Салчак болгаш өскелер-даа